

2006 Seçimleriyle HAMAS'ın Filistin İçinde Değişen Konumu (2006-2010)*

Changing Position of HAMAS in Palestine after 2006 Elections (2006-2010)

Filiz KATMAN**

Öz

Filistin'deki aktörlerin tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmelere göre kendilerini konumlandıkları ve stratejilerini de bu yeni konumlandırmaya göre değiştirdikleri görülmektedir. İslami Direniş Hareketi (HAMAS) da bu şekilde hareket eden aktörlerden biridir. HAMAS'ın Filistin toplumu nezdinde konumu ve Filistin'deki gelişmelerdeki belirleyici rolü göz önüne alındığında, geçirdiği dönüşüm sürecinin incelenmesi, Filistin meselesinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu çalışmada, örgüt düzeyinde 2006 Filistin seçimlerini kazanan HAMAS'ın daha öncesinde seçime katılmayı, Filistin ulusal birliğinin sağlanmasını ve Filistin sorununun müzakere edilmesini reddeden bir örgütten 2006 seçimlerine katılan, Filistin ulusal birliğinin sağlanması yönünde irade gösteren ve müzakerelerde masada HAMAS'a koşulsuz yer ayrılmasını talep eden bir örgüt haline gelmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu ve nasıl bir dönüşüm süreci geçirdiği incelenmektedir. HAMAS'ın dönüşüm süreci incelendiğinde, 2006 seçimlerine katılma kararının önemli bir kırılma olduğu görülmektedir.

* Bu makale, yazarın doktora tezinin ilgili bölümünden oluşturulmuştur. Filiz Katman, Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi: HAMAS Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: filizkatman@aydin.edu.tr.

Çalışmada da, HAMAS'ın 2006 seçimlerine bir siyasal parti olarak katılma kararı ile 2006 seçim zaferi sonrasında HAMAS'ın iktidarının ilk dört yılı sırasındaki uygulamalarıyla bunun Filistin içindeki konumuna etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: 2006 seçimleri, dönüşüm süreci, El Fetih, Filistin, HAMAS.

Abstract

Actors in Palestine position themselves with respect to the developments in historical process, and also change their strategies based on this new position. Islamic Resistance Movement (HAMAS) is one of actors evolving like that. Considering HAMAS' position in Palestinian society, determining its role in the developments in Palestine, and analyzing the transformation process of HAMAS is the key to understand Palestinian issue. This paper elaborates the factors influencing transformation process of HAMAS, the winner of 2016 elections, from an organization rejecting the participation to the elections, the contribution to Palestinian national unity, and the negotiation process into an organization joining 2006 elections, reflecting a political will for Palestinian national unity and requesting an unconditional seat at the negotiation table, and it also elaborates how it is transformed in organizational level. When the transformation process of HAMAS is analyzed, its decision to participate in 2006 elections is an important turning point. In this paper, HAMAS' decision to participate in 2006 elections as a political party, its performance in power within first four years and impacts of this on its position in Palestine after 2006 election triumph are elaborated.

Keywords: 2006 elections, Fatah, HAMAS, Palestine, transformation process.

Giriş

Bu çalışma, İslami Direniş Hareketi'nin (HAMAS'ın) 2006 Filistin seçimlerini kazanması sonrasında geçirdiği dönüşüm sürecini ele almaktadır. Bunun için 2006 seçimlerine bir siyasal parti olarak katılma kararı, seçimlerden zaferle çıkması sonrasında iktidarının ilk

dört yılındaki uygulamaları ve bunların HAMAS'ın Filistin içindeki konumuna etkileri incelenmektedir. Seçimlere katılmayı ve müzakereyi reddettiği dönem sonrasında 2006 seçimlerinden zaferle çıkmasının verdiği meşruiyetin örgütte yarattığı özgüven ve değişimle birlikte müzakere sürecine, Filistin ulusal birliğinin sağlanmasına ve diğer örgütlerle rekabetin örgütte yarattığı değişim ve tüm bunlarda Filistin toplumun desteğinin sürdürülmesi kaygısının etkileri ele alınmaktadır. Bu süreçte Filistin içinde HAMAS ve El Fetih arasında ulusal birlik hükümeti kurulması girişimleri ve örgüt içindeki tepkiye yer verilmektedir.

Filistin'in seçim tarihçesine bakıldığında 1996 yılında yasama ve başkanlık seçimleri, Ocak ve Mayıs 2005'te yerel seçimler, Ocak 2005'te ve Ocak 2006'da başkanlık seçimlerinin yapıldığı görülür. Kuruluşundan itibaren HAMAS, ister Filistin Yasama Konseyi, ister Filistin Yönetimi Başkanlığı seçimi olsun, ulusal seçimlere katılmayı reddetmiştir. Bununla birlikte, üyelerinin bireysel olarak Filistin siyasal ve yönetsel yapılarına girişlerini desteklemiş, ancak örgüt resmî olarak bu yapılar içinde yer almamıştır. Her iki yapı, yani Filistin Yasama Konseyi ve Filistin Yönetimi, HAMAS'ın karşı çıktığı ve meşru saymadığı Oslo Sürecinin ürünü olduğu için HAMAS her ikisinin de meşruiyetini kabul etmemekteydi.

Diğer taraftan bu bakış açısında zaman içerisinde değişim olduğu görülmektedir. HAMAS'ın Filistin Yönetimi'ne bakış açısında uzlaşmaya yönelik yaklaşımını, 1997'de HAMAS Siyasî Büro Şefi olan Musa Ebu Marzuk'un aşağıda yer alan sözleri ifade etmektedir:¹

“HAMAS'ın şimdi istediği şey Filistin Yönetimi ile bir diyalogdur ki böylece Filistinliler arasında bir barış olabilsin. Eğer HAMAS şu an İsrail ile (doğrudan) konuşursa Filistinliler iki ağızla konuşuyor olacaktır. Hayır, Filistin Yönetimi İsrail ile konuşacaktır. Biz onlara duruma göre tavsiyelerde bulunacağız. HAMAS, Filistin Yönetimi ile

¹ Roger Gaess, “Interview with Mousa Abu Marzook”, *Middle East Policy*, Vol. 5. May 1997, s. 121.

müzakere etmek istemektedir... HAMAS ve Filistin Yönetimi konuşmalıdır ki birlikte Filistinliler arasındaki sorunları çözebilirler...”

Filistin Yönetimi'ne karşı bu yaklaşımda o dönemde El Fetih liderinin başında olduğu Filistin Yönetimi'nin halk nezdinde popülaritesi de rol oynamaktaydı. El Fetih ile HAMAS arasında 2000'li yılların ilk yıllarında Kahire'deki ulusal birlik görüşmeleri, El Fetih'in gücü paylaşmak istememesi başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı sonuçsuz kalmıştı. 2004 yılı, hem HAMAS hem de El Fetih açısından lider değişimlerinin yaşandığı yıl olmuştur ve bu da örgütlerin gücü ve yönelimleri üzerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Nisan ayında HAMAS lideri Şeyh Yasin, hemen arkasından onun yerine liderliğe gelen Dr. Abdülaziz Rantisi; Kasım ayında da El Fetih lideri Yaser Arafat'ın Filistin siyasetinde yerlerini yeni isimlere bırakması, örgütlerin tabanını etkilemiştir. Diğer taraftan, İsrail'in Gazze'den tek taraflı çekilme kararı da, örgüt tarafından direnişin sonuç verdiği ve bunun yasama seçimlerine katılarak siyasî güce dönüştürülebileceği görüşünün ortaya çıkmasında etkilidir.²

HAMAS liderlerinin Mart 2005'te Kahire Deklarasyonu'nu imzası dönüşü, Filistin davasının kaderini ellerinde tuttuklarına daha fazla inandıkları ve yalnız Gazze ile Batı Şeria değil, Filistin Diasporasının desteğine de göz diktikleri argümanını³ doğrulayan gelişmeler arasında Mayıs 2005'teki yerel seçimlerde halktan aldıkları destek, 2006 seçimlerine katılım kararı ve sonrasında yaşananlar sayılabilir. Mayıs 2005 seçimlerinde HAMAS'ın aldığı oy miktarının El Fetih'ten 270.000'den fazla olması, Aralık 2005'te Nablus gibi El Fetih'in güçlü olduğu yerlerde de yerel seçimi kazanması aslında HAMAS'ın Filistin toplumu nezdinde güçlendiğini göstermekte ve 2006 seçim sonuçlarının sürpriz olmadığını gözler önüne sermektedir. 16 Aralık 2005'te yapılan

² Beverley Milton-Edwards, "Prepared for Power: HAMAS, Governance and Conflict", *Civil Wars*, Vol. 7, No. 4, Winter 2005, s. 313.

³ İbid, s. 318.

Batı Şeria'daki yerel seçimlerde de HAMAS önemli başarı kazanarak dört büyük kentteki belediye seçiminin üçünü (Nablus, Cenin ve El Bireh'i) kazanmış; Ramallah'ta ise bağımsızlar koalisyonu seçimi almıştı. Toplamda El Fetih'in oy oranının HAMAS'tan fazla çıktığı bu seçimde 148 bin seçmenin %75'i oy kullanmıştı.

HAMAS, Kahire Deklarasyonu ile El Fetih'e Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Reform Komitesi kurulmasını kabul ettirmişti; ancak HAMAS sözcüsü Müşir El-Masri'nin⁴ "FKÖ Reform Komitesi'nin gerçekleşmemesi, seçimlerin tek taraflı ve bireysel olarak ertelenmesi, Ebu Mazen'in HAMAS'ın Çekilmeyi Gözlem Yüksek Komitesi'ne (*Higher Committee to Supervise the Withdrawal*) katılmasına izin vermemesi, HAMAS destekçilerinin iş emniyet ve güvenliğinden yoksun bıraktıkları"nı belirtirken; Filistin Ulusal Yönetimi Sivil İşler Bakanı Muhammed Dahlan ise "HAMAS'ın Filistin Ulusal Yönetimi'ne yönelik askerî bir darbe plânladığını" iddia etmişti. Bütün bunlar, aradaki gerginliği ortaya koyarken HAMAS'ın karar alma yapısı içerisinde yer almasının, yani seçimlere katılmasının gerektiğini gösteriyordu.

HAMAS'ın seçime girmesine ilişkin olarak Mahmud Abbas'ın başkan seçildikten sonra Ocak 2005'te HAMAS'a ilişkin olarak "Tabi ki siyasî bir partiye dönüşmelidirler... Bu bizim için iyi bir şeydir. Ulusal birlikten söz ediyoruz... Şimdi HAMAS ve Cihad seçimlere katılıyor, bu ne demektir? Bu, zaman içinde siyasî partiye dönüşecekleri anlamına gelir"⁵ diyerek bu yöndeki iyimser bakış açısını ortaya koymuştur. İsrail'in HAMAS'ın seçimlere girmesine yönelik bakışına yönelik olarak "İsrail'in net bir politikası olmamasının HAMAS'ın uygun bir partner olarak kabul edildiği şeklinde anlaşılabilirliği"⁶ ileri sürülse de seçimler sonrasında yaşananlar bunu doğrulamamaktadır.

⁴ İbid, s. 319.

⁵ Haim Malka, "Forcing Choices: Testing the Transformation of Hamas", *The Washington Quarterly*, Autumn 2005, s. 40.

⁶ Beverly Milton-Edwards, "Prepared for Power", s. 321.

1. 2006 Seçimlerinde HAMAS: Değişim ve Reform

HAMAS iktidara gelmeden önce Filistin Yönetiminin idari yapılarına kişisel düzeyde katılımı, halka hizmet sunmayı sağlayacağı düşüncesiyle desteklemekteydi. Güçlenmesini rakamsal olarak gösteren belediye seçimleri ile diğer yerel seçimlere uzun zamandır katılan HAMAS için ulusal seçimlere katılma, alınması zor bir karardı. HAMAS'ın belediye seçimlerinde yakın zamanlarda oyların neredeyse yarısını alması, 1996'dan beri ilk Filistin yasama seçimlerine katılmasını teşvik etmiştir.

HAMAS, Mart 2005'te seçime katılacağını ilân etmiş ve hemen sonrasında seçim kampanyasını planlamaya başlamıştır⁷. Örgüt, seçimlere HAMAS ismi yerine Değişim ve Reform ismi altında katılmıştır. HAMAS'ın seçim programı olan Değişim ve Reform Listesi'nin (*The List for Change and Reform*) içeriğinde yer alan konular “İlkelerimiz”, iç siyaset, dış ilişkiler, idari reform ve yolsuzlukla mücadele, yasama politikası ve hukukta reform, kamusal özgürlükler ve vatandaşlık hakları, eğitim politikası, dinî rehberlik ve ibadet, sosyal politika, medya ve kültür politikaları, kadın-çocuk ve aile konuları, gençlik konuları, mesken politikası, sağlık ve çevre politikası, tarım politikası, ekonomik-finansal ve mali politikalar, iş konuları ve ulaşım-sınır geçişleridir. Yaklaşık 20 paragraf olan metinde “şiddetle direniş” iki yerde geçerken, 16 paragraf idari reformlar ve sivil haklara ayrılmakta; hatta “Gazze plajlarının temiz, güzel ve turistler için cazip olacak şekilde tutulması”⁸ cümlesi gibi ifadeleri de barındırmaktadır. Bu içerik ve dilin kullanılmasında, metnin yazılma amacı ve hedef kitlesi etkilidir.

HAMAS'ın 2006 seçimine girmesinde El Fetih yönetiminden halkın memnuniyetsizliği ve yolsuzluk iddialarına karşılık HAMAS'ın bir boşluk görerek bu boşluktan yararlanabileceği yönündeki

⁷ Khaled Hroub, “A ‘New HAMAS’ Through its New Documents”, *Journal of Palestine Studies*, Vol 35, No. 4, Summer 2006, s. 6.

⁸ Henrik Meyer ve Michael Bröning, “Understanding Hamas”, *IP Global*, Volume 10/2009, Fall, 2010, s. 2 <http://www.ip-global.org/ip/dossiers/middle-east-/understanding-hamas.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

görüşünün etkili olduğu görülmektedir. 10 yıllık aranın ardından ilk kez gerçekleştirilen Filistin Ulusal Yönetimi Yasama Konseyi seçimleri 25 Ocak 2006'da düzenlenmiş ve halkın %75'i sandığa gitmiştir. Katılım Gazze'de %80, Batı Şeria'da %70 olmuştur. Bu oranın, halkın iktidardan memnuniyetsizliğinin ve değiştirme arzusunun da bir göstergesi olduğu, seçim sonuçları belli olmaya başladığında anlaşılmıştır.

HAMAS, “Değişim ve Reform Listesi” adıyla ilk kez katıldığı ulusal seçimlerde Tablo-1'de de görüleceği üzere 132 sandalyeli Filistin Meclisi'nde 74 sandalyeyi alırken, El Fetih ise 45 sandalyeyi almıştır. El Fetih 84 yerden 45'ini kazanırken; HAMAS üç büyük şehir olan Kalkilya, Refah ve Beyt Lahiya dâhil olmak üzere 23 yerde seçimi kazanmış; 15 yerde de bağımsızlar ya da diğer gruplar ilk sırada çıkmıştır. Hıristiyanların kalesi olan Beytüllahim'de 15 sandalyeli yerel meclisin Müslümanlara ayrılan yedi sandalyesinin beşini HAMAS kazanmıştı.

HAMAS'ın bu oy oranıyla seçimden galip çıkacağı, Filistin Politika ve Anket Araştırma Merkezi'nin Filistin toplumu üzerine uyguladığı anketlerinde görülmekteydi; ancak bu zafer dünyada büyük bir sürpriz olarak değerlendirilmişti. HAMAS'ın zaferi üzerine çeşitli yorumlara rastlamak mümkündür. Bunlardan Usher'ın⁹ üç temele indirgediği yorumu toparlayıcı olması açısından faydalıdır: Usher, ilk sebep olarak Filistin halkının Barış Süreci ve müzakerelere inancını yitirmesi; ikinci olarak HAMAS'ın her yönüyle Filistin halkının yanında destek olması; üçüncü olarak El Fetih'in başarısızlığını göstermektedir.

⁹ Graham Usher, “The Democratic Resistance: Hamas, Fatah and the Palestinian Elections”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 35, No. 3, Spring 2006, 48-64.

Tablo-1: 2006 Seçim Sonuçları.¹⁰

İttifaklar ve Partiler	Oy sayısı (Nispi)	% (Nispi)	Sandalye Sayısı (Nispi/Bölge Sandalye Sayısı)
Değişim ve Reform • Hamas, Harakat al-Muqāwamah al-İslāmiyyah (İslāmî Direniş Örgütü)	440.409	44,45	74 (29/45)
El Fetih, Harakat al-tahrîr al-Filastînî (Filistin Özgürlük Hareketi)	410.554	41,43	45 (28/17)
Şehit Ebu Ali Mustafa (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi) (al-Jabhah al-Sha`biyyah li-Tahrîr Filastîn)	42.101	4,25	3 (3/0)
Alternatif (al-Badeel) • Demokratik Filistin Kurtuluş Cephesi (al-Jabhah al-Dîmûqrâtiyyah li-Tahrîr Filastîn) • Filistin Halk Partisi (Hizb al-Sha`b al-Filastînî) • Filistin Demokratik Birliği (al-İttihād al-Dîmûqrātî al-Filastînî) • Bağımsızlar	28.973	2,92	2 (2/0)
Bağımsız Filistin • Filistin Ulusal Girişimi (al-Mubādara al-Wataniya al-Filastîniyya) • Bağımsızlar	26.909	2,72	2 (2/0)
Üçüncü Yol	23.862	2,41	2 (2/0)

¹⁰ Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, “İlk Sonuçlar”, http://www.elections.ps/pdf/result_seat_distribution_EN.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2010); Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, “Son sayımdaki değişiklikler”, <http://www.elections.ps/template.aspx?id=291> (Erişim Tarihi: 31.03.2010); Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, “Son sonuçlar”, http://www.elections.ps/pdf/final_results_for_the_electoral_lists-En.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

Bağımsızlık ve Sosyal Adalet ● Filistin Halk Direniş Cephesi (<i>Jabhat al-Nidal al-Sha'biyya al-Filastiniyya</i>)	7.127	0,72	0 (0/0)
Bağımsızlık ve Özgürlük ● Filistin Arap Cephesi	4.398	0,44	0 (0/0)
Şehit Ebu Abbas ● Filistin Özgürlük Cephesi	3.011	0,30	0 (0/0)
Adalet ve Demokrasi Ulusal Cephesi (<i>Wa'ad</i>)	1.806	0,18	0 (0/0)
Filistin Adaleti	1.723	0,17	0 (0/0)
Bağımsızlar	-	-	4 (0/4)
Toplam (katılım: %74,6)	990.873	%100,0	132 (66/66)

Filistin halkının sorunları, seçimler öncesinde Filistin Politika ve Anket Araştırma Merkezi'nin yaptığı ankette¹¹ şu şekilde ortaya çıkmıştı: Fakirlik/işsizlik %37, yolsuzluk %25, İsrail işgali %25, iç anarşi ve kaos %12. Ankete katılanların %30'u yolsuzlukla mücadele etme imkânını, %15'i listedeki isim veya parti ile ilişkiyi, %13'ü ekonomik şartları iyileştirme imkânını, %13'ü İsrail ile bir barış anlaşmasına varma imkânını, %9'u ulusal birliği sağlama imkânını, %8'i hukuk ve düzeni sağlama imkânını, %7'si müzakerelerde mültecilerin haklarını koruma imkânını ve son olarak %4'ü ise intifadanın sürdürülmesi imkânını sağlamanı nedeniyle parlamento seçimlerinde oy verdiğini belirtmekteydi.

HAMAS seçmenlerinin demografik özelliklerinin yer aldığı Tablo-2'de görüleceği üzere HAMAS, Gazze Şeridi'nde Batı Şeria'ya oranla daha fazla destek bulmuştur (%48-%41). Aynı zamanda şehirlerde (%49) ve mülteci kamplarında (%48) kırsal bölgelere (%36) oranla daha fazla destek olduğu görülmektedir. Cinsiyet bakımından HAMAS'ın aldığı oya bakıldığında kadınlardan (%44) daha fazla oy

¹¹ PCPSR Resmî İnternet Sitesi. "Poll#18 (6-8 December 2005)", <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2005/p17e1.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2010).

aldığı görülmektedir. Düşük gelirli seçimde (%46) HAMAS'a destek artarken; gelir seviyesi yükseldikçe oy miktarı düşmektedir.

Tablo-2: 2006 Seçiminde HAMAS Seçmeninin Demografik Özellikleri.¹²

Cinsiyet	HAMAS kadınlardan erkeklere oranla biraz daha fazla oy almıştır (%44-%42).
Mülteci statüsü	HAMAS'ın mültecilerden aldığı oy, mülteci olmayanlardan aldığı oydan fazladır (%46-%42).
Yaş: Genç: 18-33 yaş Orta Yaş: 34-47 yaş Yaşlı: 47 yaşından fazla	HAMAS'a destek yaşlılarda %52'ye kadar çıkarken orta yaşlılarda %47'ye, gençlerde %42'ye düşmektedir.
Eğitim	HAMAS'a destek okumamış olanlarda artarken (%50), 6-12 yıl eğitim alanlarda %43'e düşmektedir; iki veya daha fazla yıl üniversite eğitimi alanlarda ise %44'tür.
Meslek	HAMAS'a destek tüccarlarda artarken (%49), ev hanımları (%47), meslek sahipleri (%46), işçiler (%45), öğrenciler (%42), çalışanlar ile işsizlerde (her biri %41) daha azdır.
Sektör	HAMAS'a destek özel sektörde çalışanlarda, kamu sektöründe çalışanlara göre daha fazladır (%45-%42).
Medenî Hali	HAMAS'a destek evli olanlarda olmayanlara oranla daha fazladır (%46-%41).
Din	Doğal olarak Filistinli Müslümanlarda, Filistinli Hıristiyanlara oranla HAMAS'a destek çok daha fazladır (%45-%5).

¹² PCPSR Resmî İnternet Sitesi, "Special Poll (15 February 2006) - On the Election Day for the Second Palestinian Parliament", <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2006/exitplcfulljan06e.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2010).

Geliri: Düşük Gelir: NIS 1200'den az Orta Gelir: NIS1201-2400 Yüksek Gelir: NIS2400'den fazla *NIS: <i>New Israel Sheqel</i> (Yeni İsrail Şekeli)	Düşük gelirli seçmenlerde HAMAS'a destek artarken (%46), bu oran orta gelirlielerde düşmekte (%44) ve yüksek gelirlielerde daha da düşmektedir (%40).
Bölge	HAMAS, Gazze Şeridi'nde Batı Şeria'ya oranla daha fazla destek bulmuştur (%48-%41).
Yerleşim yeri	HAMAS, şehirlerden (%49) ve mülteci kamplarından (%48), kırsal bölgelere (%36) oranla daha fazla destek almıştır.

2. HAMAS Hükümeti

HAMAS, 2006 seçimlerinden kendisinin de beklemediği şekilde zaferle çıktıktan sonra El Fetih ile koalisyon görüşmeleri başladı. Görüşmeler sırasında ortaya çıkan ayrılıkların başında HAMAS'ın FKÖ'yü Filistinlilerin meşru temsilcisi olarak tanıması yer alıyordu.¹³ El Fetih ile koalisyon kurulamayınca HAMAS, tek başına hükümet kabinesini oluşturdu. 28 Mart 2006'da HAMAS hükümeti Filistin Yasama Konseyi'nden 71 lehte oya karşılık 36 aleyhte oyla güvenoyu aldı. Aleyhteki oylar muhalefet lideri El Fetih, Selam Fayyad liderliğindeki Üçüncü Yol ve Mustafa Barguti liderliğindeki Özgür Filistin grubunun oylarından oluşurken, solcu Alternatif Grup çekimser kaldı; Halk Cephesi ise hükümete destek verdi. 29 Mart 2006'da hükümet yemin ederek görevine başladı.

HAMAS'ın kabinesi incelendiğinde, kabinenin güçlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. 24 bakanlığın yer aldığı kabine listesinde ortalama yaş 49,3'tür ve oldukça genç bir kabinedir. Tutuklular için bir bakanlık ayrılması, bu konuya ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Kabinede bir kadın, bir Hıristiyan bakan yer almaktadır. Dört ABD

¹³ Center for Special Studies (CSS) Resmî İnternet Sitesi, "The New HAMAS Government and its Political Platform", 29.03.2008, s. 1-2 terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng-n/pdf/new_hamas_government.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2010).

138

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 14

Sayı: 28

üniversitesi mezunu, üç İngiliz üniversitesi mezunu bulunan kabinede iki profesör, sekiz doktora sahibi, iki cerrah, dokuz mühendis, dört İslâm hukukçusu bulunmaktadır; özetle kabine genel olarak genç ve yüksek eğitilmiş kişilerden oluşmaktadır.

Tablo-3'te görüleceği üzere kabinenin eğitim düzeyinin yüksek olması, siyasallaşmanın ne kadar ciddiye alındığının bir göstergesidir. Hıristiyan ve kadın bakanın olması, radikal olmadığını ve çoğulculuğunun ifadesi olarak bir mesaj olduğu kadar buna yönelik inancın da ifadesidir. Kabinedeki 24 kişiden 19'u HAMAS üyesidir. Tarım Bakanı Prof. Muhammed Ramazan el-Ağa, Yerel Yönetim Bakanı İsa Huri İsa el-Yabari, Kabine Sekreteri Muhammed Awwad, Plânlama Bakanı Samir Ebu Ayşa, Kültür Bakanı Atilla Ebu El-Sabeh, Çalışma ve Konut Edindirme Bakanı Abdül Rahman Fehmi Abdül Rahman Zeydan seçimle gelmeyen HAMAS üyesidir. Bu liste içinde Refah Bakanı olarak yer alan Fahri Türkmen, Adalet Bakanı Ahmed El-Halidi, Turizm ve Harabeler Bakanı George George Javada Murcos, Ziyad el-Zaza bağımsızdır ve teknokrat olarak yer almıştır. Maliye Bakanı olarak yer alan Ömer Adel-Rezzak İsrail'de hapisten yeni çıkmış biriydi. 24 üyenin 12'si Gazze Şeridi'nden, 11'i Batı Şeria'dan, 1'i de Doğu Kudüs'tendir. İçlerinden 5'i mülteci kampındadır.

Tablo-3: HAMAS Kabinesi.¹⁴

İsim	Görevi	İkametgâhı	Eğitim / Meslek	Eğitim Yeri	Yaş	Yasama Konseyi Üyesi
İsmail Abdül Selam Ahmed Haniye	Başbakan, Gençlik ve Spor Bakanı	El-Şati mülteci kampı, Gazze Şeridi	Arapça çalışmaları lisans	İslâm Üniversitesi, Gazze	43	Evet
Dr. Mahmud Halid Zabut El-Zahar	Dışişleri Bakanı	Gazze, Gazze Şeridi	Cerrah	Eyn Şams Üniversitesi, Mısır	61	Evet
Şeyh Said Muhammed Şaban Siyam	İçişleri ve Ulusal Güvenlik Bakanı	El-Şati mülteci kampı, Gazze Şeridi	İslâm kültüründe lisans	El-Kuds Açık Üniversitesi	47	Evet
Dr. Ömer Mahmud Matar Matar	Maliye Bakanı	El-Şati mülteci kampı, Gazze Şeridi	Ekonomi Profesörü	Iowa Devlet Üniversitesi, ABD	48	Evet
Dr. Nasır el-Din Muhammed Ahmed el-Şair	Eğitim Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Sebastia, (Kalkilya), Batı Şeria	İslâm hukukunda doktora	Manchester Üniversitesi, İngiltere	45	Hayır
Dr. Besim Naim Muhammed Naim	Sağlık Bakanı	Beit Hanun, Gazze Şeridi	Cerrah	Almanya	43	Hayır
Ala el-Din Hüseyin al-Araj	Ulusal Ekonomi Bakanı	Gazze, Gazze Şeridi	Mühendis	El-Neceh, Nablus	42	Hayır
Fahri Fahid Musa Ahmed el-Türkmen	Sosyal İşler (Refah) Bakanı	Cenin mülteci kampı, Batı Şeria	Arap kültürü ve edebiyatı yüksek lisans	Şam Üniversitesi, Suriye	66	Hayır
Vasfi İzzet Hasan Mustafa Kabaha	Tutuklular ve Serbest Kalanlardan Sorumlu Bakan	Barta'a (Cenin bölgesi), Batı Şeria	İnşaat Mühendisi	Detroit'te bir üniversite, ABD	45	Hayır
Dr. Meryem Nimr Muhammed Salih	Kadın İşleri Bakanı	Ramallah, Batı Şeria	İslâm hukukunda doktora	Kral Abdülaziz Üniversitesi, Suudi Arabistan	53	Evet
Dr. Ahmed Mubarek el-Halidi	Adalet Bakanı	Canid, Nablus, Batı Şeria	Hukuk doktora		61	Hayır

¹⁴ Center for Special Studies (CSS) Resmî İnternet Sitesi, “The New HAMAS Government and its Political Platform”, 29.03.2008, s. 11-12 terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng-n/pdf/new_hamas_government.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2010).

Filiz KATMAN

140
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 14
Sayı: 28

İsim	Görevi	İkametgâhı	Eğitim / Meslek	Eğitim Yeri	Yaş	Yasama Konseyi Üyesi
Cemal Nayi Sehada el-Hudari	İletişim, Teknoloji ve Bilişim Teknolojisi Bakanı	Gazze, Gazze Şeridi	Elektrik Mühendisi	Mısır	51	Evet
Abdül Rahman Fehmi Abdül Rahman Zeydan	Çalışma ve Konut Edindirme Bakanlığı	Dir el-Gusun (Tulkarim bölgesi), Batı Şeria	İnşaat Müh. / ulaşım mühendisliği yüksek lisans	Alabama, ABD, El-Neceh Üniversitesi, Nablus	37	Evet
George George Javada Murcos	Turizm ve Harabeler Bakanlığı	Beytülahim, Batı Şeria	Mühendis		58	Evet
Dr. Attallah Abdül Ala Muhammed Ebu El-Sabbah	Kültür Bakanı	Refah, Gazze Şeridi	İslâm hukukunda doktora	Um-Durman Üniversitesi, Sudan	58	Hayır
Ziyad Şükrü Abdül Raba el-Tata	Ulaşım ve Ulaştırma Bakanı	Gazze, Gazze Şeridi	İnşaat Mühendisi	İskenderiye Üniversitesi, Mısır	51	Hayır
Şeyh Naif Mahmud Muhammed Rajoub	Vakıf ve Din İşleri Bakanı	Dura (Hebron), Batı Şeria	İslâm hukukunda doktora	Ürdün ve Yemen' de Üniversiteler	48	Hayır
Samir Abdullah Salih Ebu Aysa	Plânlama Bakanı	Nablus, Batı Şeria	İnşaat Mühendisliği Profesörü	Pensilvanya Üniversitesi, ABD	46	Hayır
Prof. Muhammed Ramazan el-Ağa	Tarım Bakanı	Han Yunus, Gazze Şeridi	Felsefe Profesörü	Manchester Üniversitesi, İngiltere	47	Hayır
Halid Ebu Arafa	Kudüs'ten Sorumlu Devlet Bakanı	Ras el-Amud, Doğu Kudüs	Mühendis	Bağdat Üniversitesi, Irak	45	Hayır
İsa Huri İsa el-Yabari	Yerel Yönetim Bakanı	Hebron, Batı Şeria	Kimya Mühendisi		40	Hayır
Dr. Atif İbrahim Muhammed Odwan	Mültecilerden Sorumlu Devlet Bakanı	Beyt Hanun, Gazze Şeridi	Uluslararası İlişkilerde doktora	Oxford Üniversitesi, İngiltere	50	
Muhammed İbrahim Musa el-Barguti	Çalışma Bakanı	Kuber (Ramallah), Batı Şeria	İşletme	El-Neceh İleri Araştırma Koleji	44	Hayır

3. 2006 Seçimi Sonrası HAMAS Hükümetinin Performansı

HAMAS seçimlere girme kararı verdiğinde, seçim sonrasında iki tercihi olduğunu düşünüyordu: Ulusal hükümetin bir parçası olmak ya da güçlü bir muhalefet olmak. HAMAS'ın 2006 seçimlerinden zaferle çıkmasına örgütün de hazırlık olmadığı, Gazi Hamad'ın aşağıdaki sözlerinde ortaya koyulmaktadır:¹⁵

“Pek çok HAMAS üyesi, seçimlere kadar, hareketi sadece direnişe karşı savaşan askerî bir örgüt olarak değerlendiriyordu. Ama bir sabah uyandılar ve HAMAS parlamentoda çoğunluğu almıştı ve hükümeti kuracaktı, her şey değişmişti. Yalnızca iki gün öncesinde, tüm üyeler hükümete katılmaya karşıydı; onlar sadece parlamentoda güçlü bir muhalefet oluşturmayı ve Filistin Yönetimi'nin politikalarını izlemeyi istiyordu. Liderlik bu duruma uyum sağlamaya ve üyelerini bu yönde ilerlemenin bir zorunluluk olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Ama HAMAS içinde siyasal vizyon kültürünü yaymak kolay değildi; çünkü zihniyet, direniş ve şehitlik üzerine kuruluydu.”

Bu sözler, HAMAS'ın ulusal birlik hükümeti kurma yönündeki girişimlerini ve bu yöndeki mesajlarını açıklamaktadır. Ancak El Fetih ulusal birlik hükümeti kurmaya yanaşmadı. El Fetih yanlısı güvenlik güçlerinin HAMAS İçişleri Bakanı'nın emirlerine uymaması ile başlayan olaylar, El Fetih-HAMAS çatışması sonrasında Haziran 2007'de Gazze'nin HAMAS'ın kontrolüne girmesi sürecinin yaşanmasına yol açtı. Gazze'deki El Fetih görevlileri, güvenlik endişesiyle evlerini Batı Şeria'daki Ramallah'a taşıdı. HAMAS sözcüsünün “Halkımıza sesleniyoruz; eski dönem sona erdi ve bir daha dönmeyecek; Gazze'ye adalet ve İslâmî yönetim geldi ve burada kalacak”¹⁶ diye seslenmesi, bundan sonraki sürecin işaretini vermektedir.

¹⁵ Are Hovdenak, “Hamis in Transition: The Failure of Sanctions”, *Democratization*, Vol. 16, No. 1, February 2009, s. 69.

¹⁶ Beverley Milton-Edwards, “The Ascendance of Political Islam: Hamas and consolidation in the Gaza Strip”, *Third World Quarterly*, Vol. 29, No. 8, 2008, s. 1585.

Filistin Ulusal Gücü ve istihbarat biriminin Abbas'ın kontrolünde olması nedeniyle iktidara geldikten sonra HAMAS'ın oluşturduğu Yönetim Gücü arasında gerginlik ve çatışmalara neden olmaktadır. 2007 yılı Haziran ayındaki El Fetih-HAMAS çatışması sonrasında Filistin Güvenlik Güçleri içindeki El Fetih yanlısı ekipler kontrol altına alınmıştır. Bunlar arasında Kudüs'teki ABD Güvenlik Koordinatörü General Dayton ile yürütülen proje olan ABD destekli/eğitilmiş Devlet Başkanlığı Muhafızları (Mayıs 2007 başında ABD, 59 milyon doları sınır hareketleri ve erişim projeleri için kullanmıştır), Kuvvet 17, Ulusal Güvenlik Güçleri, tüm sınır geçişleri, başkanlık bölgesi ve Filistin Sivil Polis bölgeleri ve Merkez Üssü bulunmaktadır. Diğer taraftan, İzzeddin El Kassam Tugayları ve Özel Kuvvetlerin de El Fetih yanlılarını takibe alması sonucu, Gazze Şeridi ve Filistin Yönetimi kurumlarının güvenliği tamamen HAMAS kontrolü altına girmiştir. HAMAS da tüm alanlarda kanun ve düzenin tam anlamıyla yerleşmesi için gerekli emirleri vermeye başlamıştır. 2008 yazında İzzeddin El Kassam Tugayları'na yönelik bombalı eylem sonrasında Gazze'deki El Fetih yapısı tamamen çökertilmiştir.¹⁷

Bunun üzerine Abbas, Ramallah'ta Âcil Durum Hükûmeti kurarak Gazze'deki durumu yasa dışı ilân etmiş; Özel Kuvvetleri dağıttığını, Filistin Yasama Konseyi'ni durdurduğunu, Muhammed Dahlan'ı güvenlik danışmanı yaptığını açıklamıştır. Dahlan, HAMAS yanlılarının tutuklanması gibi HAMAS'a yönelik pek çok faaliyetin başındaki isim olmuştur. Gazze'de HAMAS'ın kontrolü ele almasını "darbe" olarak ilân eden El Fetih de kendi sempatisini olan memurlara hükümetle iş birliği yapmama ve dört ay greve gitme çağrısında bulunarak HAMAS'a karşı durmuştur. Diğer taraftan, Fayyad'ın HAMAS'a karşı kontr-stratejisinde Batı Şeria'daki HAMAS etkisi altındaki yardım kuruluşlarını kapatma, kendi din adamlarını eğiterek göreve getirme ve radikal Hizb-ut Tahrir'in gelişmesine izin verme bulunmaktaydı.¹⁸ Filistin Politika ve Anket Araştırma Merkezi yapılan

¹⁷ İbid, s. 1588.

¹⁸ İbid, s. 1586.

anketlerde, bu stratejinin tam ters etkiye neden olduğunu ve HAMAS'ın Batı Şeria'da giderek daha fazla destek aldığını iddia edilmiştir.

HAMAS'ın Gazze'deki yönetimi sırasında örgüt olarak sahip olduğu kurumsal yapıların bakanlıklar ve diğer resmî kurumların çalışmalarını tamamlayıcı rol oynadığı görülmektedir. Burada Şura'nın (en son 2008'de seçimi yenilenmiştir) gölge hükûmet olarak hareket ettiğine dair yerel uzmanların yaptığı yorumlar önemlidir. Bu işleyişin altında yatan da hükûmet politikalarının HAMAS'ın büyük resmiyle uyum içinde olmasının sağlanmasıdır. HAMAS'ın Haziran 2007 sonrasındaki altı ay içinde tüm ekonomik, sosyal, güvenlik, refah ve kamu altyapısını kontrolü altına aldığı görülmektedir.¹⁹

HAMAS, Gazze'de öncelikle siyasî kurumlar ve toplum üzerinde gücünü tahkim etmek, askerî olarak iç tehditleri yok etmek, İsrail'den Gazze'ye yönelebilecek saldırıları bertaraf etmek ve HAMAS yönetimine karşı ortaya çıkabilecek her tür muhalefet ve bağımsızlığı bastırmaya çalışmak üzerine kurulu bir strateji uygulamıştır.²⁰ HAMAS burada siyasal düzeyde yönetim unsurlarını elinin altında toplayarak başarılı olurken; askerî düzeyde Özel Kuvvetleri Filistin Sivil Polisi'ne dâhil ederek kendi güvenlik güçlerini oluşturma, Filistin Güvenlik Güçlerinin silahlarına erişim ve tüneller aracılığıyla edindiği silah sayısını artırma yoluna gitmiştir. Üçüncü alanda ise muhalifleri olan İslâmî Cihad ve Halk Direniş Komitesi gibi silahlı birliklerle mücadele ederken medya ve sivil toplum kuruluşlarına uyguladığı baskı ve kapatmalarla kontrolü sağlamıştır. Haziran 2007'den beri HAMAS'ın yayınladığı *Felesteen* ve Filistin İslâmî Cihad örgütünün yayınladığı *El İstiklal* olmak üzere yalnızca iki gazetenin serbest olarak dağıtımını yapılmaktadır. İlk yıl HAMAS, Haniye hükûmetiyle belirli bir içeriğe karşı çıkararak Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ün günlük *El Ayam*, *El Hayat*, *El Jadidah* ve *El Kuds*'ün dağıtımına engel olmuşsa da, İsrail 2009 yılı

¹⁹ Yezid Sayigh, " Hamas Rule in Gaza: Three Years On", *Middle East Brief* 41, 14 Mart 2010, <http://www.pfsc.ps/en/index.php?act=artc&id=32>, (Erişim Tarihi: 07.04.2010).

²⁰ Beverley Milton-Edwards, "The Ascendance of Political Islam", s. 1591.

ortasından beri Filistin gazetelerinin Gazze'ye girişine izin vermemektedir. Dolayısıyla bu gazeteler, internet erişiminin %70 olduğu Gazze'ye ulaşmak için internet ortamında hizmet sunmaktadır.²¹

Ekonomik alanda ise sıkıntılı bir durum söz konusudur. İsrail'e yönelik ilân edilen geçici barış (*tahdiye*) ekonomik durumda beklenen iyileşmeyi sağlamamıştır. HAMAS'ın 2006 seçiminden zaferle çıkmasının ardından, İsrail ve Orta Doğu Dörtlüsü (AB, ABD, BM ve Rusya) HAMAS'ın gücünü sınırlamaya yönelik birtakım tedbirler almıştı. İsrail, HAMAS kabinesini tanımayı birtakım şartlara bağlamıştı. Buna göre, HAMAS militanlarının silahsızlandırılması, İsrail'in varlığının tam olarak tanınması ve şiddeti bıraktığını ilân etmesi ve o zamana kadar yapılmış İsrail-Filistin barış anlaşmalarını tanınması, HAMAS kabinesinin İsrail tarafından tanınması için ön şartlardı. HAMAS'ın bunları reddetmesi üzerine Orta Doğu Dörtlüsü, Filistin topraklarına ekonomik ambargo kararı almıştı. Ambargo sonrasında HAMAS İsrail'e yönelik ateşkesini sürdürürken gücünü içe yöneltmiştir. Bölgeye uygulanan yaptırımlarda İsrail tarafından Filistin Yönetimi adına toplanan ayda 50 milyon dolarlık vergi gelirinin alıkonulması, Orta Doğu Dörtlüsü ülkelerinden gelen bir milyar dolarlık uluslararası yardımın yaklaşık dörtte üçlük miktarının kesilmesi, İsrail tarafından resmî görevlilerin Filistin toprakları içindeki geçişlerin, mal ve iş gücü giriş çıkışının İsrail tarafından sınırlanması ve ABD bankalarının hesaplar üzerinde getirdiği sınırlamalar vardı.²²

Filistin Yönetimi'nin hizmetler ve iş gücü için ödemelerin gelir kaynağını kesen ekonomik bir kuşatmanın uygulanması; Filistin'in vergi gelirlerinin İsrail tarafından alıkonulması; İsrail tarafından uygulanan fiziksel kuşatma ile Filistinlilerin ürünlerini ihraç etmesi, yiyecek ve ilaç gibi temel maddeleri ithal etmesinin engellenmesi; Dökme Kurşun Operasyonu sırasında zarar gören altyapı ve evlerin

²¹ Yezid Sayigh, " Hamas Rule in Gaza", s. 4.

²² Natasa Kubikova, "Political Inclusion as a Key Factor to Moderate Islamists: The International Community's Choice of Policy Impacts on Hamas's Pragmatic or Radical Tendencies", *Perspectives*, Vol. 17, No. 2, 2009, s. 154.

tamiri için gerekli inşaat malzemelerin getirilmesinin engellenmesi; yabancı pasaport sahibi Filistinlilerin vizelerinin yenilenmesinin durdurulmasıyla ailelerin parçalanması²³ ambargonun diğer bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu ambargo, “Tünel Ekonomisi” diye adlandırılan Mısır’a uzanan yeraltı tünellerden mal getirilmesi sisteminin daha da artması durumunu doğurmuştu.

365 kilometrekarelik Gazze’ye sıkışan Filistinliler, “direniş ekonomisi” içinde, tüneller yoluyla ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. 31 Mayıs 2010 tarihinde İsrail’in Gazze’ye yardım götürmek üzere yola çıkan Mavi Marmara gemisine müdahalesi sonrası Filistin’e giden gazeteci Murat Sabuncu’nun verdiği bilgiye göre, Mısır’la Gazze arasındaki Refah bölgesinde 200 metre ilâ 1,5-2 km’lik 450-500 adet tünel yoluyla ihtiyaçların karşılanması sağlanmaya çalışılmaktadır.²⁴ Hastaneye klima sisteminin parçalara ayrılarak tünelden geçirilmesi, bir tünelden arabanın geçirilmesi, taşıma konteynırlarından yapılan tünellerde 4x4 ciplerin kullanılması²⁵ gibi örnekler tünellerin kapasitesiyle ilgili önemli göstergelerdir. Diğer taraftan, Gazze’nin asıl sorunu, 2009 yılında İsrail’in Dökme Kurşun Operasyonu sonrası yıkık olması, inşaat malzemelerinin geçişine izin verilmemesi ve de %85’e varan işsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Washington Post’ta²⁶ çıkan bir yazıda da, İsrail’in 2009’daki saldırısında yıkılan binalar için iki milyon ton çimentoya ihtiyaç olduğu, Gazzelilerin asıl ihtiyacının iş fırsatı ve altyapı olduğu belirtilerek, çimentodan baharata ve çikolataya varan sınırlamanın 1,5 milyon Gazzeliye çok faydalı olmadığı çünkü HAMAS’ı deviremediği belirtilmektedir.

²³ Jonathan Cook, “The Trap of Recognising Israel”, *The Electronic Intifada*, 14 Aralık 2006, <http://electronicintifada.net/v2/article6229.shtml>, (Erişim Tarihi: 01.06.2010).

²⁴ NTV, *Canlı Gaste Programı*, “Murat Sabuncu ve Amos Gilad ile Yapılan Mülakat”, 09.06.2010.

²⁵ The Economist İnternet Sitesi, “HAMAS hangs on”, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live>, (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

²⁶ Washington Post Gazetesi İnternet Sitesi, “Gazzelilerin Asıl İhtiyacı İş Fırsatı ve Altyapı”, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/14922050.asp?gid=287>, (Erişim Tarihi: 04.06.2010).

Rafların malla dolu olduğunu ama insanların alacak paraları olmadığını belirten Sabuncu,²⁷ 3000 fabrikadan 2800'ünün çalışmadığını, çünkü üretilen malları satacak yerin bulunmadığını belirtmektedir. Tıbbî alanda sorunun daha da büyük olduğunu vurgulamıştır. İlaç geçişi için İsrail'in önce ilaca ihtiyaç duyan ailenin HAMAS üyesi olup olmadığını soruşturduğunu belirtmiştir. İsrail'in ambargosunun ne HAMAS'ın elindeki İsrail askerî Gilad Şalit'i kurtarmaya, ne de HAMAS'ın iktidardan çekilmesine yaramadığı; tam tersine HAMAS'ın gelişmesine katkıda bulunduğu belirtilmektedir.²⁸

Soli Özel,²⁹ kendisiyle yapılan mülakatta, İsrail'in ambargosunun üçüncü İntifada'nın gerçekleşmesine yol açacağını, iki devletli çözümün gerçekleşmesi ihtimalinin düştüğünü ve bu durumun İsrail'in aleyhine olduğunu belirtmiştir. Özel, bu gidişatın İsrail'i *apartheid* ülkesi yapacağına, nüfusun İsrail aleyhine çoğaldığına ve İsrail'de Arap milletvekillerin çoğunluğuna dayalı bir meclisin kabul edilemez olduğuna, İsrail'de Knesset'te karar almak için çoğunluğun Yahudi olmasının gerekli olduğuna, Filistinlilerin İsrail vatandaşı olup oy hakkının bulunmadığına, dolayısıyla vatandaşını meşru görmemenin yanlışlığına dikkat çekmiştir. Filistin'in devlet olma kapasitesinin geliştiğini ve Cenin'de güvenliği sağlamalarının bunun göstergesi olduğunu, nüfus oranlarının beş yıl sonra İsrail aleyhine olacağını, 40 kontrol noktasının kapatıldığını, Filistin'in gördüğü zarar konusunda İsrail'in Dökme Kurşun Operasyonuna ilişkin olarak hazırlanan Goldstone Raporu'nun verilerine bakılarak durumun anlaşılabilirliğini belirtmiştir.

Batı Şeria Hükûmeti'nin Başbakanı Selam Fayyad'ın Gazze'deki 70.000 Filistin Yönetimi çalışanının çalışmamaları yönünde emir vermesi, HAMAS hükûmetine zarar verdiği kadar

²⁷ NTV, *Canlı Gaste Programı*, "Murat Sabuncu ve Amos Gilad ile Yapılan Mülakat", 09.06.2010.

²⁸ The Economist İnternet Sitesi, "How Israel plays into Hamas's hands", http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=16274281&fsrc=scn/tw/te/rss/pe, (Erişim Tarihi: 04.06.2010).

²⁹ Soli Özel, "12.03.2010 Tarihinde Yapılan Mülakat".

özgürleştirmiştir.³⁰ HAMAS üyeleri ve destekçileri arasındaki üniversite mezunları havuzundan seçilen kişiler eğitim programlarına alınmıştır. HAMAS'ın kadrolaşma ile kendine bağlı çalışanlarla yola devam etmesi, örgütün daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. Diğer taraftan 1994 yılından beri işleyen bir idari yapıyı El Fetih'ten devralması da, örgütün işini kolaylaştırıcı bir diğer faktör olmuştur. HAMAS, çevrimiçi olarak hükûmetin direktiflerinin, memurluk sınavı sonuçlarının (kayırmaya değil, yeterliliklere dayalı olarak yapılan) yayınlanmasından Mısır'a geçenlere otobüs ve geçiş saatlerini cep telefonu mesajıyla göndermeye kadar hizmet sağlar durumdadır.³¹

Gazze ekonomisi; tünellerden yapılan kaçakçılık, Fayyad hükûmetinden memurlara ve Gazze elektrik santraline ödenmek üzere alınan aylık 65 milyon dolarlık sübvansiyon ile özellikle *United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in Near East* (UNRWA) (Birleşmiş Milletler Yakın Doğu Filistin Mültecileri Yardım ve Çalışma Ajansı) olmak üzere uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sunduğu hizmetler ve verdiği maaşlara dayandırılmaktadır.³² 2010 yılı için Haniye, 32.000 memurun bulunduğu Gazze hükûmeti için 450 milyon dolarlık bütçe ilân etmişken, 145.000 memurun bulunduğu Batı Şeria'nın 2010 bütçesi 2,78 milyar dolar olarak ilân edilmiştir. Hükûmetin aylık bütçe rakamı olan 96 milyon NIS'in³³ (25,5 milyon dolar) içinde 70 milyon NIS maaşlar, 20 milyon NIS işletme gideri ve 6 milyon NIS ise belediyelere sübvansiyon için ayrılmıştır.

Haniye'nin toplayabileceği vergi geliri aylık beş milyon doları geçmemesinde, tünel ticaretini vergilendirmekten kaçınması yatmaktadır ki, bu da bu malların fiyatların çok düşük olmasını sağlamaktadır. Tünel İdaresi'nin 2009 yılında 150-200 milyon dolar kazandığı belirtilmektedir ki, bu da tüneller üzerinden gerçekleşen ticaretin ulaştığı

³⁰ Yezid Sayigh, " Hamas' Rule in Gaza", s. 2.

³¹ The Economist İnternet Sitesi. "HAMAS hangs on", <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

³² Yezid Sayigh, " Hamas' Rule in Gaza", s. 6.

³³ NIS: *New Israel Sheqel*-Yeni İsrail Şekli.

hacmi göstermesi açısından önemlidir. Uluslararası yardımlara ambargo getirilmişken, Müslüman Kardeşler uluslararası örgütünden, zekât komitelerinden ve Şam aracılığıyla İran'dan maddî destek sağlandığı, yalnızca %10'luk³⁴ gelirin iç kaynaklardan sağlandığı belirtilmektedir. Ekonomiye yönelik olarak Tarım Bakanı'nın İsrail'e olan bağımlılığı azaltmak için 10 yıllık bir plan yürürlüğe koyarak gıda bakımından kendi kendine yeterli olmayı hedeflediklerini açıklaması³⁵, abluka öncesi İsrail mallarının yoğun olarak Filistin pazarında bulunmasının engellemesi açısından İsrail ile Filistin arasındaki ekonomik ilişkiyi etkilerken, HAMAS'ın uzun vadeli düşündüğünü ve bu yönde hareket ettiğini de göstermektedir.

HAMAS'ın Mart-Nisan 2010'da 30.000 sivil ve güvenlik memurunun aylık maaşının tamamını ödeyemediğinin, dolayısıyla "hükûmetin finansal krizde olduğunun" HAMAS'lı kanun yapıcı Cemal Nasır tarafından açıklanması, ablukanın HAMAS üzerinde yarattığı önemli bir sonuçtur. HAMAS'ın Maliye Bakan Yardımcısı İsmail Mahfuz, maaşları ödemek için ayda yaklaşık olarak 16 milyon dolara ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedir.

HAMAS'ın bunun üzerine Gazze'de yeni vergiler koyduğu, bir paket sigaranın bir önceki aya göre bir dolar, benzininse %3 daha pahalı olduğu belirtilmektedir. Bunun da halk nezdinde nasıl bir etki bıraktığı, Ahmed isimli bir dükkân sahibinin³⁶ elektrik kesik olduğu için dükkânı önüne jeneratör koyması nedeniyle kendisinden vergi istenmesinden anlaşılabilir. Diğer taraftan işsizliğin yaklaşık olarak %40'larda olması ve dört-beş bölgenin gıda yardımına muhtaç olması da ablukanın sonuçları arasındadır.

³⁴ Erin Cunningham and Safwat Khalout, "Hamas faces financial crisis after three-year Israeli blockade", *Christian Science Monitor*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=50751752&site=ehost-live>, (Erişim Tarihi: 21.05.2010).

³⁵ The Economist İnternet Sitesi, "The blockade of Gaza, Hamas is making ground again", http://www.economist.com/node/16439024?story_id=16439024&fsrc=scn/tw/te/rss/pe, (Erişim Tarihi: 24.06.2010).

³⁶ Erin Cunningham and Safwat Kahlout, "Hamas faces financial crisis".

HAMAS'ın yaşadığı finansal sıkıntıda, Mısır idaresinin Mısır ile Gazze arasındaki para akışlarını izlemesi ve çöktürmesinin de etkisine dikkat çeken Gazzeli siyasi analist Mkhaimar Abusaada'nın ifadesi,³⁷ HAMAS'ın Mısır ile ilişkilerini sağlam tutma kaygısının bir sonucu olarak El Fetih ile müzakerelerin yürütülmesinde dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın arabuluculuk teklifine, Mısır'ın arabuluculuğundan memnun olduklarına yönelik cevabının perde arkasını açıklamaktadır. Mısır'ın bu girişimi yanından on büyük uluslararası Arap bankasının Gazze'deki şubelerini kapatmasının ise durumu daha da zorlaştırdığını göstermektedir.

HAMAS içerde silahlı Hizbul-Tahrir El İslâmî'nin büyümesini tolere ederken, Selefi gruplarla çatışmalar yaşamaması,³⁸ halkın yönelimini ve HAMAS'ın geldiği durumun yarattığı sonuçları göstermesi açısından önemlidir. Polis, 14 Ağustos 2009'da Selefi gruplardan biri olan ve Güney Refah şehrinde İslâmî emirlik ilân eden Jund Ansar Allah'a müdahale ederek örgüt lideri ve beş yöneticisi de dâhil olmak üzere 25 kişiyi öldürmüştür. Şubat 2010'da da El Fetih'in intikam almak için bu gruplara dâhil olduğu öne sürülerek diğer Selefi gruplar hedef alınmıştır.

Asıl sorun ise “büyük yıldırım” anlamına gelen *Jaljalat* isimli yaklaşık 2500-3000 kişiden oluşan ve çoğu Kassam Tugayları üyesi olan silahlı militanlardır. Toplumun daha fazla İslamileştirmesini amaçlayan *Jaljalat*, HAMAS'ın Filistin milliyetçiliği ve İslâmî değerlere yönelik ılımlılığını tehlikeye sokan bir gelişmedir. Çok sayıda internet kafeye saldırdığı belirtilen *Jaljalat*'ın liderlerinden birinin 10 Şubat 2010'da HAMAS araçları ve güvenlik birliklerine bir dizi bombalı saldırı şüphesiyle tutuklandığı belirtilmektedir.³⁹ Bu grupla ilgili olarak Kassam Komutanı Ahmed el Ca'bari'nin Mart 2010 başında yazdığı mektupta HAMAS'ın dava kanadına yakın olarak bilinen İçişleri Bakanı Fethi Hammad'ı iç güvenlik üzerindeki hâkimiyetinin

³⁷ İbid.

³⁸ Yezid Sayigh, “ Hamas' Rule in Gaza”, s. 4.

³⁹ Yezid Sayigh, “ Hamas' Rule in Gaza”, s. 4.

azaldığına ve Kassam üyelerini kuzey Gazze'ye atayarak kişisel bir "hükümet gücü" oluşturmaya yöneldiğine dair suçlaması, örgüt içinde ılımlı ve militan kanat arasındaki çatışmayı gösteren bir örnektir. *Jaljalat* hem HAMAS, hem de Kassam Tugayları'na bir tehdit oluşturmaktadır. Fethi Hamad'ın Sevgililer Günü kutlamalarının yasaklanması ve bayan kuaför salonlarında erkek kuaförlerin bulunmasının yasaklanması gibi İslâmî geleneklerin icra edilmesine yönelik kendi kararnamelelerini yayınlaması,⁴⁰ örgüt içi güç savaşının ve kısıtlayıcı uygulamaların göstergesidir.

HAMAS'ın iktidarı dönemindeki yönetim anlayışına yönelik olarak, Filistinli şair Mahmud Derviş, HAMAS idaresindeki Kalkilya'daki yerel meclisin "müzik ve dans festivalini yasaklaması"na işaret ederek izlenen politikanın kültürel çatışma yaratmasına yönelik endişeye dikkat çekmektedir. Geçmişte sinemaların kapatılması, içki dükkânlarının yerle bir edilmesi, katı giyim kurallarının uygulanması hatırlatılarak, Cezayir deneyiminde olduğu gibi HAMAS'ın siyasî kontrolü kültürel ve dinî kontrole dönüştürmesi ve laik bir toplumdaki İslâmî bir topluma endişesi olduğu görülmektedir.⁴¹

HAMAS, içerde ve dışarıda karşılaştığı bu zorluklara cevaben, El Fetih'le Mısır aracılığıyla uzlaşma sağlamaya; dış liderlik aracılığıyla Avrupa ülkeleri, İran, Rusya ve Türkiye ile görüşerek normalleşme sürecini gerçekleştirmeye çalışmakta; İsrail'e yönelik politikasını durdurma yoluna gitmektedir. HAMAS, bir taraftan, El Fetih'e yönelik yoğun operasyon ve tutuklamalar gerçekleştirirken, diğer taraftan 600.000'den fazla sakinle en büyük şehir olan Gazze şehri gibi 2005'teki yerel seçimlerde El Fetih'in galip geldiği yerlerde belediye başkanının üstüne "Belediye Direktörü" unvanlı bir isim getirerek *de facto* olarak şehrin idaresini ele geçirmiştir. Bu durum nedeniyle El Fetih'li belediyenin maaş ve faturalarını ödemek istemeyen

⁴⁰ The Economist İnternet Sitesi. "HAMAS hangs on", <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

⁴¹ Beverley Milton-Edwards, "Prepared for War", s. 325-326.

Filistin Yönetimi ve Ramallah'taki Âcil Durum Hükûmeti nedeniyle, söz konusu belediyeler çaresiz kalmıştır.

Gösterilerin yasaklanması, siyasî muhaliflerin tutuklanması, HAMAS bakanı kontrolündeki kadın sorunları konulu bir toplantıda hicap giymeyen El Fetih kadın komitesi başkanının saldırıya uğraması gibi olaylar, otoriter bir HAMAS görüntüsü çizmektedir. Burada HAMAS'ın İslam'ı yönetim projesinin bir parçası yapmasını, hegemonik bir kontrol kurmak için bir savunma stratejisinin bir parçası olduğu belirtilmekteyse de,⁴² HAMAS'ın en başından beri İslâmî değerlere göre yaşama ilkesi vardı. Ancak ambargo ve ambargonun sonucu olarak ılımlıların güç kaybetmesi sonucu parti içindeki sertlik yanlılarının etki alanını genişletmesi bu otoriter tavrın açıklayıcısı olarak gösterilebilir.

HAMAS içinde daha eski olan ve Şam ile Moskova gibi şehirlerde eğitim alanlar, HAMAS'ın güce olan açlığı nedeniyle dinî ilkelerini bir kenara koyma riskini aldığını söyleyerek hareketi uyarsa da, Filistin işgali altında büyümüş olan otuzlu yaşlardaki kesimin, otoriteye sahip olmanın avantajını kullanarak bu uyarılara kulak asmamasının,⁴³ Filistin toplumu üzerinde farklı etkiler doğurabileceği ve HAMAS'ın bu tavrı nedeniyle oluşan boşluğun İslâmî Cihad gibi İslâmcı hareketler tarafından doldurulmasına yol açabileceği söylenebilir. Bakanlar, Parlamento üyeleri, önemli idari ve siyasî personelinin oluşturduğu HAMAS'ın önde gelenleriyle birlikte yaklaşık 5000 tünel işletmecisinin yer aldığı yeni bir elitin oluştuğu⁴⁴ yönündeki tespit, önümüzdeki dönemde halk nezdinde HAMAS üyelerinin halkın içinden olduğuna dair kanaatlerinde değişikliğe yol açma riskini akla getirmektedir. 3200 memur, tünel ekonomisinde bulunan yaklaşık 40-50 bin kişinin, HAMAS bağlantılı İslâmî hayır kurumu ve zekât komitelerine dayalı bir sosyal refahın kırılacağı ortadadır.

⁴² Beverley Milton-Edwards, "The Ascendance of Political Islam", s. 1595-1596.

⁴³ The Economist İnternet Sitesi. "HAMAS hangs on", <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

⁴⁴ Yezid Sayigh, "Hamas' Rule in Gaza", s. 7.

32 yaşındaki Ebu Tarık'ın üç senede yoksul bir işçiden orta sınıf bir müteahhit olması bu durumun en iyi göstergesidir. 1000'den fazla tünelin kontrolü HAMAS polisi tarafından sağlanırken, tünelde çalışırken hayatını kaybedenler için işverenin işçinin yaşı ve çocuk sayısına bağlı olarak 12.000-20.000 dolar arasında ödeme yapması, HAMAS tarafından getirilen bir düzenlemedir.⁴⁵

HAMAS'ın tünel ekonomisiyle yarattığı sinerjinin bir benzerinin diplomatik alanda gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve bunun Gazze'deki HAMAS Hükümeti Başbakanı Haniye'nin Ocak 2010'da Cuma hutbesi sırasında "bölgede İsrail'e karşı yeni bir denge kurulması"⁴⁶ yönündeki açıklamasında dile getirdiği gibi, Türkiye ve diğer Arap ülkeleriyle gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir ki, son Gazze Filosu olayı da bunun bir parçası sayılabilir. İsrail'in Gazze Filosu'na müdahalesi öncesinde gerçekleşmiş olan HAMAS liderlerinin mülakatlarında, HAMAS liderlerinin sorunun uluslararası kamuoyu tarafından ele alınması ve İsrail'e baskı yapılması gerektiği yönündeki açıklamaları, bu varsayımı doğrular niteliktedir.

Sonuç

Seçimlerde zafer elde etmeden 10 yıl önce seçimlere katılmayı reddederek o dönemde politikasıyla uyumlu bir şekilde müzakerelerde devreye girmek istemeyen HAMAS, Zahar'ın⁴⁷ *EurasiaCritic* dergisinde yayınlanan "HAMAS olmadan Barış Olmaz" başlıklı makalesinde belirttiği gibi "masada kendilerine koşulsuz olarak bir yer ayrılmasını" barışın sağlanmasının şartı olarak öne sürer hale gelmiştir. Bu da, seçimle gelen meşruiyetin örgütte yarattığı özgüven ve değişimi gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Gazze'deki yönetimi süresince baskıcı uygulamalar yaptığı yönündeki veriler, örgütün Gazze'deki Filistin toplumu içinde zemin

⁴⁵ Thanassis Cambanis, "Letter From Gaza, Hamas's Tunnel Diplomacy", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-gaza>, (Erişim Tarihi: 18.06.2010).

⁴⁶ Thanassis Cambanis, "Letter from Gaza".

⁴⁷ Mahmoud Zahar, "No Peace without HAMAS", *EurasiaCritic*, Issue 2, May 2008, s. 11.

kaybetmesinin nedenini açıklamaktadır. Örgüt içinde radikal bir kesim, bu zemin kaybının sebebi olarak HAMAS'ın İslami değerleri politikalarına yansıtmasını göstermektedir. HAMAS'ın eski üyelerinin dikkat çektiği gibi bu durum, Filistin içinde bu alanda faaliyet gösteren İslami niteliğe vurgu yapan örgütlerin çıkararak güç kazanması durumuyla karşılaştırıldığında, örgüt içinde buna karşı bir stratejinin geliştirilmesi beklenebilir. Filistin toplumu içinde ortaya çıkan İslami değerleri radikal şekilde ortaya koyan grupların ortaya çıkışı, Filistin toplumu içinde dengelerin değiştiğini göstermektedir. Bu, aynı zamanda yeni aktörlerin oluştuğunu; bu yeni güç dengesinin Filistin toplumu içinde mevcut örgütler üzerinde değişime neden olduğunu ve olmaya devam edeceğini göstermektedir. Bu durum, Filistin birliğini de etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filistin ulusal birliği hususu, müzakere sürecinde kendini daha fazla hissettirmekte ve süreçte belirsizlik oluşmasına neden olmaktadır. Ulusal birliğin sağlanması hususunda HAMAS'ın tavrında etkili olacak temel faktörler olarak; örgüt içi dengeler, Filistin toplumunun desteğinde bu faktörün rolü ve dışarıya karşı birlik sağlanmasının bir mecburiyet halini alması durumunun ortaya çıkması sıralanabilir. Filistin birliğinin sağlanmasının, kendi geleceği ve halkın desteğinin oluşmasında önemli bir faktör olduğunun bilincinde olan HAMAS, bu yönde siyasi irade göstermiştir.

Summary

This paper elaborates transformation process of HAMAS, the winner of 2016 elections, in organizational level. When the transformation process of HAMAS is analyzed, decision to participate in 2006 elections can be taken into consideration as an important turning point. In this paper, HAMAS' decision to participate in 2006 elections as a political party, its performance in power within first four years and impacts of this on its position in Palestine after 2006 election triumph has been analyzed. In this respect, it is argued that after triumph in the 2016 Palestinian elections, HAMAS began to declare "reserving a seat at the table without condition" while it was rejecting the involvement

in the negotiations ten years before with a reluctance to participate in the elections. This is significant issue, since it presents a transformation in the self-confidence and change due to the legitimacy within the organization after the triumph in election.

Data on pressure politics in Gaza during its administration explains the loss of support within Palestinian society in Gaza. Radicals within the organization argue that it is due to incapacity to reflect Islamic values in policies. As argued by old members of HAMAS, when it is compared with the situation that empowered organizations emphasizing the Islamic values, such a tendency can be expected from HAMAS. Emergence of such organizations emphasizing the Islamic values within Palestinian society also reflects a change in the balances within Palestinian society. The emergence of new actors and of a new balance of power in Palestinian society also reflects a transformation in the present organizations continuously. This appears as a factor in Palestinian unity.

Palestinian national unity issue is increasingly felt in negotiation process and causes ambiguity in the process. Factors influencing the attitude of HAMAS in providing national unity can be listed as internal balances, the role of this factor on the support of Palestinian society and necessity of the unity. HAMAS reflected a political will towards Palestinian national unity, considering the fact that it is a significant factor in the future of the organization and preserving the public support.

Kaynakça

Makale

GAESS, Roger, "Interview with Mousa Abu Marzook", *Middle East Policy*, Vol. 5, May 1997.

HOVDENAK, Are, "Hamis in Transition: The Failure of Sanctions", *Democratization*, Vol. 16, No. 1, February 2009.

HROUB, Khaled, "A 'New HAMAS' Through Its New Documents", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 35, No. 4, Summer 2006.

KUBIKOVA, Natasa, "Political Inclusion as a Key Factor to Moderate Islamists: The International Community's Choice of Policy Impacts on Hamas's Pragmatic or Radical Tendencies", *Perspectives*, Vol. 17, No. 2, 2009.

MALKA, Haim, "Forcing Choices: Testing the Transformation of Hamas", *The Washington Quarterly*, Autumn 2005.

MILTON-EDWARDS, Beverley, "Prepared for Power: HAMAS, Governance and Conflict", *Civil Wars*, Vol. 7, No. 4, Winter 2005.

MILTON-EDWARDS, Beverley, "The Ascendance of Political Islam: Hamas and consolidation in the Gaza Strip", *Third World Quarterly*, Vol. 29, No. 8, 2008.

USHER, Graham, "The Democratic Resistance: Hamas, Fatah and the Palestinian Elections", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 35, No. 3, Spring 2006, 48-64.

ZAHAR, Mahmoud, "No Peace without HAMAS", *EurasiaCritic*, Issue 2, May 2008.

İnternet

CAMBANIS, Thanassis, "Letter From Gaza, Hamas's Tunnel Diplomacy", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-gaza> (Erişim Tarihi: 18.06.2010).

Center for Special Studies (CSS) Resmî İnternet Sitesi, "The New HAMAS Government and its Political Platform", terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng-n/pdf/new_hamas_government.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2010).

COOK, Jonathan, "The Trap of Recognising Israel", *The Electronic Intifada*, <http://electronicintifada.net/v2/article6229.shtml> (Erişim Tarihi: 01.06.2010)

CUNNINGHAMAND, Erin ve Safwat Khalout, "Hamas faces financial crisis after three-year Israeli blockade", *Christian Science Monitor*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=50751752&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 21.05.2010).

Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, "İlk Sonuçlar" http://www.elections.ps/pdf/result_seat_distribution_EN.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, “Son sayımdaki değişiklikler”, <http://www.elections.ps/template.aspx?id=291> (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

Filistin Merkezî Seçim Komisyonu Resmî İnternet Sitesi, “Son sonuçlar”, http://www.elections.ps/pdf/Final_Results_for_the_Electoral_Lists-En.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

MEYER, Henrik ve Michael Bröning, “Understanding Hamas”, *IP Global*, Volume 10/2009, Fall, <http://www.ip-global.org/ip/dossiers/middle-east/understanding-hamas.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2010).

PCPSR Resmî İnternet Sitesi, “Poll#18 (6-8 December 2005)”, <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2005/p17e1.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2010).

PCPSR Resmî İnternet Sitesi, “Special Poll (15 February 2006) - On the Election Day for the Second Palestinian Parliament”, <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2006/exitplcfulljan06e.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2010).

SAYIGH, Yezid, “ Hamas Rule in Gaza: Three Years On”, *Middle East Brief 41*, <http://www.pfsc.ps/en/index.php?act=artc&id=32> (Erişim Tarihi: 07.04.2010).

The Economist İnternet Sitesi. “HAMAS hangs on”, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

The Economist İnternet Sitesi, “How Israel plays into Hamas’s hands”, http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=16274281&fsrc=scn/tw/te/rss/pe (Erişim Tarihi: 04.06.2010).

The Economist İnternet Sitesi, “The blockade of Gaza, Hamas is making ground again”, http://www.economist.com/node/16439024?story_id=16439024&fsrc=scn/tw/te/rss/pe (Erişim Tarihi: 24.06.2010).

Washington Post Gazetesi İnternet Sitesi, “Gazzelilerin Asıl İhtiyacı İş Fırsatı ve Altyapı”, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/14922050.asp?gid=287>, (Erişim Tarihi: 04.06.2010)

Diğer

NTV, *Canlı Gaste Programı*, “Murat Sabuncu ve Amos Gilad ile Yapılan Mülakat”, 09.06.2010.

ÖZEL, Soli, “12.03.2010 Tarihinde Yapılan Mülakat”.